

Asia: VN/23656/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

- Esityksellä normitettaisiin asetuksen tasoisella säädöksellä perustoimeentulotuen myöntämisessä huomioon otettavat enimmäisasumismenot; voimassa olevan asiantilan ollessa se, että toimentulotukea myönnettäessä hyväksyttävät enimmäisamismenot ovat olleet Kansaneläkelaitoksen määritettävissä, ja siten myös niistä on teoriassa voitu Kansaneläkelaitoksen ao. etuuskäsittelyssä harkinnanvaraisesti poiketa. Nykyiselläänkään perustoimeentulotuen järjestelmä ei lähtökohtaisesti kata ylisuuria/tarpeettomia asumismenoja (Toimeentulotukilaki 7a§ 2 mom.).
- Kansaneläkelaitos on luonut asiaan omat normatiiviset käytäntönsä ja toimintatapansa, mitkä ovat kuitenkin johtaneet siihen, että edelleen sellaisiin asumismenoihin, joita Kansaneläkelaitos ei hyväksy asumismenoiksi, haetaan täydentävää tai ennalta ehkäisevää toimeentulotukea hyvinvointialueilta (31.12.2022 asti kunnilta).
- Toisin sanottuna vastuu siitä, että ihmisellä on katto pään päällä, on jo tälläkin hetkellä viime kädessä hyvinvointialueilla, jotka myöntävät harkinnanvaraisena toimeentulotukea (Toimeentulotukilaki 7c § ja 8§) asumisen kuluihin eli asumisen mahdollistamiseen sellaisessakin tapauksissa, mihin Kansaneläkelaitos ei omien kriteeriensä perusteella perustoimeentulotukea myönnä. Hallituksen esitys ei valitettavasti tuo kaivattua muutosta tähän asiantilaan. Vaikka näiden tilanteiden määrä perustoimeentulotuen saajien kokonaismäärään nähden on vähäinen, on asia valtava ko. yksilön ja hänen perusoikeuksiensa (välttämättömän toimeentulon turva, PL 19§) toteutumisen näkökulmasta. Kyse on siitä, että voiko ihminen asua kotonaan vai ei.
- Voimaan tullessaan hallituksen esitys tarkoittaisi, että poikkeamisperusteet hyväksyä (asetuksella annettua normia) korkeammat asumismenot tulisivat lakiin säädetyiksi. Samalla esitykseen sisältyy

määräaika, jonka sisällä perustoimeentulotuen saajan olisi käytännössä muutettava toiseen (halvempaan) asuntoon, mikäli säädetyt poikkeusperusteet eivät täyty. Esitykseen kirjatut poikkeusperusteet turvaisivat käytännössä mm. tietyille perustoimeentulotukea saavien erityisryhmille kuten ikääntyneille ja lapsiperheille mahdollisuuden saada normia korkeammat asumiskulut hyväksytyä perustoimeentulotukeen vaikuttaviksi asumismenoiksi.

- Esitettyihin poikkeusperusteisiin liittyy kaksi ongelmakohtaa. Ensimmäkin, esityksen mukaan poikkeusperusteet olisivat tyhjentävät, eli poikkeusta ei voitaisi jatkossa enää tehdä yksilökohtaisen kokonaisharkinnan perusteella, mikä joissain tapauksissa olisi kiistatta ja selkeästi sekä ao. yksilön ja hänen mahdollisten läheistensä sekä koko julkisen talouden (perustoimeentulotuen ja hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen kokonaiskustannus) kannalta edullisin vaihtoehto. Toiseksi, poikkeusperusteiden kohdistuessa selektiivisesti tiettyihin perustoimeentulotuen saajien ryhmiin, muodostaa tämä yhdenvertaisuusongelman; lailla oikein varmistetaan, että kaikkein heikommassa asemassa jo olevat yksilöt ovat vielä toisiinsakin nähden keskenään eriarvoisessa asemassa.

- Hyvinvointialue näkee ongelmallisena myös hallituksen esityksen sisään rakennetun järjestelmän, joka siirtää toimeentulotuen vastuuta, käsittelytyötä ja menoja Kansaneläkelaitokselta hyvinvointialueille; mikä on selvästi todettu myös esityksessä, s. 29-30.

o ”Toimeentulotuen hakijoilla on kuitenkin mahdollisuus hakea hyvinvointialueen kautta täydentävää toimeentulotukea taikka ehkäisevää toimeentulotukea. Nämä tuen muodot saattavat auttaa niin, että vähintään välttämätön toimeentulo tulee viime kädessä niiden kautta turvatuksi. Toimeentulotukilain rakenteessa perustoimeentulotuen kautta on kuitenkin tarkoitettu katettavaksi pääsääntöiset tavanomaiset menot, eli perusmenot ja muut perusmenot, joihin myös asumismenot kuuluvat. Täydentävä toimeentulotuki on tarkoitettu henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuviin tilanteisiin. Ehkäisevä tuki taas soveltuu lähinnä silloin, jos on tarve turvata asumista nopeasti ja lyhyelle ajalle. Esitys muuttaisi soveltamista ja sen kautta painopistettä nykyistä enemmän hyvinvointialueen sosiaalihuollon suuntaan. Soveltamisessa tulee varmistaa, että järjestelmä on selkeä ja toimeenpanon toimintaedellytykset varmistettu, jotta yksilöillä on riittävät tosiasialliset mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa.”

- Hyvinvointialue toteaa, että esityksessä arvoidut suorat vaikutukset julkiseen talouden menojen säästämiseen ovat valtakunnan tasossa suhteellisen pienet, n. 31 miljoonaa euroa. Nettovaikutus jää todellisuudessa tätäkin vähäisemmäksi juurikin hallituksen esityksessä s. 16 todetuista syistä.

o ”Tällä hetkellä 56 803 toimeentulotukiasiakastaloutta asuu sellaisessa asunnossa, jossa menot ylittävät Kansaneläkelaitoksen asumisnormin. Toimeentulotukimenot vähenisivät noin 31 miljoonaa euroa, jos kaikilta muilta kuin niiltä asiakkailta, joilla on erityinen peruste jäädä asumaan nykyiseen asuntoonsa, asumismenot huomioitaisiin kolmen kuukauden määräajan jälkeen tarpeellisen suuruisina. Säästöstä puolet kohdistuu kuntatalouteen.”

o ”Esityksen johdosta joissain tilanteissa perustoimeentulotuki voi osoittautua tai se voidaan kokea riittämättömäksi hakijatalouden välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi. Tästä voi olla seurauksena täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen hakemusmäärien kasvu hyvinvointialueilla. Lisäksi saattaa tulla tarve lisätä hyvinvointialueiden sosiaalihuollon henkilöstöä, erityisesti etuuskäsittelijöitä. Tämä voi johtaa myös hyvinvointialueita koskevaan lisärahoitustarpeeseen. Tarkkaa määrää on vaikea tässä vaiheessa arvioida.”

- Hyvinvointialue toteaa, että hyvinvointialueiden rahoituksessa ei ole huomioitu täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen menojen (ml. muuttokustannuksiin haettavat tuet) kasvua eikä etuuskäsittelijöiden lisätarpeesta johtuvia henkilöstökuluja. Mikäli esitys aiotaan saattaa voimaan, tulisi hyvinvointialueiden rahoitusta kasvattaa vastaavasti; sekä tehdä myös kattava vaikutusarviointi sen välillisistä vaikutuksista sosiaali- ja terveydenhuollon menojen kasvuun muutoksen kasvattaessa yksilöiden kokemaa huolta ja turvattomuutta kotinsa menetyksen uhasta. Mahdollisuus hyväksyttävistä enimmäisasumismenoista poikkeamiseen tulisi säilyttää tukiviranomaisella sekä julkisen että yksilön edun vuoksi, kuin myös yhdenvertaisuuden toteutumisen varmistamiseksi.

- Hyvinvointialue toteaa lakiesityksen tarkoittavan siis käytännössä toimeentulotukiasian käsittelyssä ja myöntämisessä tapahtuvan harkinnanvaraisuuden kaventumista ja toimeentulotukimenojen pientymisestä perustoimeentulotuen (Toimeentulotukilaki 7§) hakemuksia käsittelevällä Kansaneläkelaitoksella ja vastaavan paineen ja menojen lisääntymistä harkinnanvaraisen toimeentulotuen hakemusasioita (Toimeentulotukilaki 7c § ja 8§) käsittelevillä hyvinvointialueilla. Tämän suuntainen kehitys ei ole Kansaneläkelaitoksen ja Hyvinvointialueiden välisen työnjaon eikä hyvän hallinnon näkökulmasta toivottavaa. Tuen tarvitsijan näkökulmasta se näyttää lisäbyrokratialta. Suorat nettovaikutukset julkiseen talouteen jäisivät vähäisiksi. Välillisiä vaikutuksia kaikkien heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden sosiaali- ja terveydenhuollon menojen kasvuun ei ole esityksessä arvioitu; mutta ei myöskään perustellusti pois suljettu. Tästä syystä esitys näyttäytyy hyvinvointialueen näkökulmasta valitettavasti hiukan vanhan kaskun mukaiselta ”hölmöläisen peiton jatkamiselta”, jossa peittoon tarvittava jatkopala leikattiin pois peiton toisesta päästä.

- Hyvinvointialue arvioi, että hyvinvointialueen kyky palvella asukkaitaan hyvin toteutuu paremmin ilman po. lakimuutosta kuin sen myötä. Edellä esiin nostettujen havaintojen perusteella esitetyn lakimuutoksen on hyvin vaikeaa nähdä korreloivan hyvinvointialueen strategiassa (vrt. Hyvinvointialuelaki 22§) määritettyjen hyvinvointialueen keskeisten arvojen, ”Palvelemme yhdenvertaisesti, kohtaamme inhimillisesti, toimimme ammatillisesti, uudistamme vastuullisesti”, kanssa.

YHTEENVETO

- Satakunnan hyvinvointialue ei puolla esitetyn muutoksen tekemistä toimeentulotukilakiin ja toteaa sen aiheuttavan kokonaisuutena arvioiden enemmän ongelmia kuin hyötyjä julkiselle sektorille. Muutoksen voimaantulo olisi ristiriidassa hyvinvointialueen strategiassa määritettyjen arvojen kanssa.

Satakunnan hyvinvointialue

Kirsi Varhila, hyvinvointialuejohtaja

Varhila Kirsi
Satakunnan hyvinvointialue

Tapiola Jukka
Satakunnan hyvinvointialue